

İNTERNET ORTAMINDA İFADE VE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ^{1*}

Av. Jindar UÇAR^{2**}

Öz

Bu makalede, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesinde düzenlenen ifade özgürlüğü ve ifade özgürlüğü çatısı altında basın özgürlüğünün internet alanındaki yansımaları ele alınmıştır. İfade ve basın özgürlüğü kavramları Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi çerçevesinde tanımlanmış ve bu özgürlüklerin birbiriyle ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır. İnternetin ifade ve basın özgürlüğü alanında artan önemine vurgu yapılmış, dünyadan örneklerle konuya açıklık getirilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yerleşik içtihatları ile ifade ve basın özgürlüğünün sınırlandırılmasına ilişkin temel kriterler örnek kararlar üzerinden tartışılmıştır. Devamla, Türkiye'de internette ifade özgürlüğünün sınırlandırılmasına ilişkin uygulamaların yanı sıra Anayasa Mahkemesi'nin Twitter, Youtube ve Wikipedia kararları incelenmiştir. Son yıllarda yaşanan gelişmeler ışığında kamuoyunun "Sosyal Medya Yasası" olarak bildiği 7253 sayılı yasa değişikliği incelenmiştir. Yasanın ifade özgürlüğüne üzerindeki etkileri tartışılmış ve Türkiye'nin internette ifade ve basın özgürlüğü ilişkin politikalarına eleştirel bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İfade Özgürlüğü, Basın Özgürlüğü, İnternet, Erişim Engellemeleri, 5651 Sayılı Kanun.

Freedom of Expression and Press in the Internet Environment

Abstract

This study will look at freedom of expression which is protected by Article 10 of the European Convention on Human Rights and freedom of press inherent to it, in relation to the reflection of that right on the field of internet.

^{1*} Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 11.05.2021- Kabul Edildiği Tarih: 21.09.2021

^{2**} Van Barosu, İstanbul Aydın Üniversitesi Bilişim Hukuku Yüksek Lisans Programı, jindarucar@stu.aydin.edu.tr; ORCID: 0000-0001-6946-0484

DOI:10.17932/IAU.HFD.2015.018/hfd_y07i2006

Definitions of freedom of expression and press are evaluated within the scope of ECHR, as well as how one impacts the other. The core value of the internet among both fields is emphasized, whilst clarifying the subject through case-laws worldwide. The fundamental tenets of ECtHR regarding the restriction of freedom of speech and the press, discussed in light of well-established case-laws of the Court. In addition to impositions of restrictions in Turkey, judgments of the Constitutional Court, namely Twitter, Youtube, and Wikipedia, argued thereafter. In light of recent developments, the amendment of the law number 7253, which is known as “Social Media Law”, will be examined. The impact of relevant law and politics of Turkey on freedom of speech and the press have been assessed critically.

Keywords: *Freedom of Expression, Freedom of the Press, Internet, Access Blocking, Law No.5651.*

Giriş

Toplumsal bir varlık olarak birey, kamusal ve gündelik hayata dair fikir üretebilmekte ve dilediğinde bu fikirleri sahip olduğu haklarla ortaya koyabilmektedir. Toplumsal durum ve olaylardan etkilenen, sosyal politikaların hayatlarına doğrudan etki ettiği bireyler, söz konusu durum, olay ve politikaları destekleyen veya bunlara eleştirel yaklaşan düşünce ve kanaatlere ulaşabilirler. Düşünme sürecinin sonunda ulaşılan fikirlerin toplum ile paylaşılması noktasında ise ifade özgürlüğü ön plana çıkmaktadır. Dış dünyaya aktarılmayan ve bireyin iç dünyasında kalmış düşüncenin engellenebilmesi mümkün olmadığından ifade özgürlüğü esas olarak düşüncenin paylaşılması ile gündeme gelmektedir. Bu nedenle ifade özgürlüğünün esasını bilgi, haber ve düşüncelere erişebilme ile düşüncelerini herhangi bir engelleme ve kısıtlamaya maruz kalmadan açıklayabilme ve yayabilme özgürlüğü oluşturur. Toplumdaki bireylerin düşünsel olarak aynı noktada buluşması beklenemeyeceği gibi bireyin toplumu rahatsız edebilecek, toplumsal kabullere aykırı düşüncelere sahip olması da olağandır. Burada önemli olan, bireyin toplumun bir bölümünü ya da siyasal iktidarı rahatsız eden düşüncelerinin de ifade özgürlüğü kapsamında korunması gerekliliğidir. Bu durum aynı zamanda özgürlükçü bir toplum olmanın gereklerinden biridir. Bu konuda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Handyside v. Birleşik Krallık³ davasında çoğulculuk, hoşgörü

³AİHM Handyside v. Birleşik Krallık Kararı; Başvuru No: 5493/72; 07/12/1976; paragraf 49, Bkz: <http://hudoc>.

ve açık fikirliliğin gereği olan ifade özgürlüğünü demokratik bir toplumun vazgeçilmezi olarak değerlendirmiş, ifade özgürlüğünün toplum ve bireyin gelişimi için önemine vurgu yapmıştır.

Demokrasi başta olmak üzere her yönetim anlayışında toplumun çeşitli şekillerde yönetime katılımı ve yönetim üzerinde denetimi söz konusu olmaktadır. Bu anlamda katılım ve denetim yetkisi, salt seçimlerde oy kullanma hakkından ibaret değildir. Gerçekten de toplumun kamusal alana dahil bir hak olduğu gibi aynı zamanda demokrasinin bir gereğidir. Bu açıdan ifade özgürlüğü çatısı altında basın özgürlüğü, toplumun kamusal alana katılımını sağlayan en önemli unsurlardan biridir. Zira basın, toplumun, yaşanan gelişmelerden haberdar olması, kamusal alanda meydana gelen gelişmeleri takip edebilmesi ve toplumsal politikalara itiraz edebilmesi noktasında ciddi bir rol üstlenmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de basın özgürlüğünün bu işlevlerinden yola çıkarak basının toplumsal alandaki temel rolünün kamu yararını ilgilendiren tüm konularda yükümlülükleri ve sorumlulukları ile tutarlı bir şekilde bilgi ve fikir vermek olduğunu, bu açıdan basının bir anlamda “*kamunun bekçi köpeği*” olduğu yönünde değerlendirmelerde bulunmuştur.⁴ Basının kamusal alanda üstlenmiş olduğu bu denetim fonksiyonu açısından yasama, yürütme ve yargı güçlerinden sonra dördüncü bir güç olarak ortaya çıktığı söylenebilir.⁵ Basının hükümetler tarafından engelleme ve kısıtlamalara maruz bırakılması ihtimali, basın özgürlüğünün güvence altına alınmasını ihtiyaç haline getirmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin İfade Özgürlüğü başlıklı 10. maddesinin 1. fıkrasında, ifade özgürlüğünün; kanaat özgürlüğünü, haber ve görüş alma ve verme özgürlüğünü de kapsadığını ifade edilmektedir. Sözleşme, basın özgürlüğünü de ifade özgürlüğü çatısı altında ele almaktadır. Gerçekten de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları incelendiğinde, Mahkeme’nin basın özgürlüğü ihlaline ilişkin önüne gelen başvurularda AİHS 10. maddede düzenlenen ifade özgürlüğü hakkı temelinde değerlendirme yaptığı görülmektedir.

Dünyada ve özelden Türkiye’de internetin ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte ifade özgürlüğü de yeni bir boyut kazanmıştır. Öyle ki bireyler internet kullanımı ile dünyanın dört bir yanından anlık bilgiye saniyeler içerisinde erişebilmektedir. Toplum geçmiş dönemlerde gazete ve dergi

echr.coe.int/eng?i=001-57499 (Erişim Tarihi 30.12.2020)

⁴AİHM Rothe v. Austria Kararı; Başvuru No: 6490/07, 04/12/2012, paragraf 45, Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-115005> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

⁵ İlker Erdoğan; “Dördüncü Güç Medyadan Beşinci Güç İnternete: Demokratik Bir Dönüşüm Mü Yaşanıyor?”, **Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Yıl 2013, Cilt 8, Sayı 1, s. 176- 191

aracılığıyla bilgiye erişebilirken, zamanla radyo ve televizyon da bilgiye ulaşmada araç olarak ortaya çıkmıştır. Süreç boyunca genel itibariyle pasif konumda yer alan birey, günümüzde sosyal medya araçları üzerinden bilgiye erişmekle kalmayıp aktif bir içerik üretici konumuna geçmiştir.⁶ İnternette web 2.0 keşfi ile birlikte herhangi bir bilgisayar ya da mobil cihaz ile internete bağlanabilen her bireyin duygu ve düşüncelerini dünyanın her tarafından erişilebilir şekilde paylaşması mümkün hale gelmiştir.⁷ İnternetin daha hızlı ve etkin bir iletişim aracı haline gelmesi basın yayın organlarını da etkilemiştir. Öyle ki basılı gazete ve dergilerin yerini internet gazeteciliği ve e-dergiler almıştır. Yine birçok televizyon kanalı uydu frekansları ile yayın yapmanın yanı sıra internet üzerinden de canlı yayın yapmaya başlamıştır. Öte yandan Çin’de ortaya çıkıp dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını sebebiyle 2020 yılı şubat ayından itibaren Dünya Sağlık Örgütü pandemi ilan etmiş ve birçok ülke karantina uygulamalarına geçmiştir.⁸ Bu süreçte kolektif ve bireysel internet kullanımını artmış, sosyal izolasyon toplumu internet kullanarak sosyalleşmeye sevk etmiştir.

I. İfade ve Basın Özgürlüğü

2.1. İfade Özgürlüğünün Kapsamı

Toplumsal eşitlik ve kapsayıcılık ile bireyin ve toplumun gelişimi açısından düşüncelerin açıklanabildiği ve tartışılabilirdiği bir ortamın varlığı elzemdir. Düşüncelerin özgürce açıklanabilmesi devletin pozitif yükümlülük olarak uygun tartışma ortamı sağlamasına bağlıdır. Aynı zamanda demokrasinin de gereği olan ifade özgürlüğü kavramı burada anlam kazanmaktadır.

Özek, ifade özgürlüğünün “*bir düşüncenin açıklanması hakkını*” kapsadığını ve “*bireylerin düşüncelerinin sınırlandırılmasının veya engellenmesinin*” mümkün olmadığını belirtmektedir.⁹ Akgül ise ifade özgürlüğünü kişinin iç dünyasındaki düşüncelerini, diğer bireyler tarafından bilinme özgürlüğü olarak tanımlamaktadır.¹⁰ Özek ve Akgül’ün tanımlarında olduğu gibi, bugüne değin ifade özgürlüğünün farklı tanımlamaları yapılmış olsa da bu çalışmada ifade özgürlüğün genel çerçevesi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi esasları çerçevesinde açıklanmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 10. maddesinde “*Herkes ifade*

⁶ Yavuz Selim Karakaya; “İfade Özgürlüğünün En Yeni İhlali: Wikipedia’ya Erişim Engeli”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi –İnÜHF**- Cilt:9 Sayı:2 Yıl 2018, s. 106

⁷ Murat Volkan Dülger, **Bilişim Suçları ve İnternet İletişim Hukuku**, Seçkin Yayınları, 2020 Ankara, s. 653

⁸ Bkz: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51614548> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

⁹ Çetin Özek, **Türk Basın Hukuku**, İstanbul, İÜHF Yayını, 1978, s.27.

¹⁰ Mehmet Emin Akgül, **İfade Özgürlüğünün Tarihsel Süreci Ve Milli Güvenlik Gereğiyle İfade Özgürlüğünün Kısıtlanması**, AUHFD, 61 (1) 2012:1-42.

özgürlüğü hakkına sahiptir.” ifadesinden sonra “*görüşlere sahip olma, bilgi ve düşünceleri edinme ve bunları yayma özgürlüğünü içerecektir.*” şeklinde düzenlemeye yer verilmiştir.¹¹ Bu düzenleme uygulamada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından internet alanında ifade özgürlüğünü kapsayacak şekilde yorumlanmaktadır. Mahkeme’nin, birçok kararında Sözleşme’yi “*yaşayan bir sözleşme*”¹² olarak değerlendirmesinin temel nedeni Sözleşme’nin günün koşullarına uygun yorumlanması gerektiğine olan inancıdır. Sözleşme, ifade özgürlüğünü genel hatlarıyla ele alsa da internette ifade özgürlüğünün de Sözleşme kapsamında güvenceye alındığı anlaşılmaktadır. Yine Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nca 1966 yılında kabul edilen ve Türkiye’nin de 2000 yılında imzalayarak taraf olduğu Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi ifade ve basın özgürlüğünün uluslararası hukuktaki bir diğer güvencesidir. Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nin 19. maddesine göre; herkesin ifade özgürlüğü hakkı vardır, bu hak gerek sözlü, yazılı ya da basılı veya sanat eseri şeklinde, gerekse seçilen diğer herhangi bir yoldan, ülke sınırları söz konusu olmaksızın, her türlü haber ve düşüncüyü araştırma, alma ve verme özgürlüğünü içerir.¹³ Uluslararası güvencelerin yanı sıra 1982 Anayasası da 26 vd. maddelerinde ifade özgürlüğü açısından ulusal güvence niteliğindedir. Bu noktada ifade ve basın özgürlüğü yönünden belirtilen güvencelerin sağlanabilmesi açısından devletlerin birtakım yükümlülükleri yerine getirmesi gündeme gelecektir.

2.2. İfade Özgürlüğünün Sağlanması Açısından Devletin Yükümlülükleri
İfade özgürlüğü, genel görünüş biçiminin aksine salt bireysel bir özgürlük alanı olmayıp esasen toplumsal alanda kitle iletişiminin ve siyasi alan çalışmalarının olmazsa olmazıdır.¹⁴ Bu temelde tanımlayacak olursak; ifade özgürlüğü, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın, bireysel veya kolektif olarak bilgi ve düşünceye erişme ile bilgi ve düşünceyi yayma özgürlüğüdür. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, taraf devletlere ifade özgürlüğünün güvenceye alınması noktasında pozitif ve negatif olmak üzere birtakım yükümlülükler yüklemiştir. Taraf devletlere düşen negatif

¹¹ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 10. Md. Sf: 11, Bkz: https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf (Erişim Tarihi: 24.12.2020)

¹² AİHM Tyrer v. Birleşik Krallık Kararı; 5856/72, 25/04/1978, s. 15-16, paragraf 31, Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57587> (Erişim Tarihi: 24.12.2020)

¹³ Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi 04/06/2003 tarihinde 4868 Sayılı Kanun ile TBMM tarafından uygun bulunmuş, beyanlar ve çekince konulan maddeler ile birlikte 21/07/2003 tarih ve 25175 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır. Bkz: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/07/20030721.htm> (Erişim Tarihi: 24.12.2020)

¹⁴ Dülger, s. 652

yükümlülük, Sözleşme'nin 10/2 hükmünde yer alan ifade özgürlüğünün sınırlandırılma şartlarının bulunmadığı durumlarda bu hakka müdahale etmekten sakınmaktır. Bu açıdan taraf devletler, ifade ve basın özgürlüğünün dönük gerçekleştirecekleri her müdahalenin Sözleşme'de ifade edilen sınırlandırma şartları doğrultusunda gerekli ve zorunlu olduğunu ortaya koymak zorundadır. Taraf devletlere yüklenen pozitif yükümlülükler ise Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları ile şekillenmiştir. Mahkeme, Özgür Gündem v. Türkiye¹⁵ davasında pozitif yükümlülüğe atıfta bulunmuştur.

Merkezi İstanbul'da yer alan ve günlük yayın yapan Özgür Gündem, faaliyet gösterdiği 1992-1994 yılları arasında gazetecilik politikası sebebiyle birçok kez saldırıların hedefi olmuştur. Gazete bürolarına dönük bombalı saldırılar gerçekleşmiş, gazete çalışanları farklı zamanlarda gerçekleşen saldırılar nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Yine çalışanlarının birçok kez tehdit edilmesi ve gazetenin basım ve dağıtım faaliyetlerinin engellemesi açısından Mahkeme, devletin Sözleşme'den kaynaklı pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediği yönünde tespitlerde bulunmuştur. Buna göre, ifade özgürlüğünün gerçek ve etkili bir şekilde korunması, sadece kamu makamlarının bu özgürlüğe müdahale etmemesi olarak yorumlanamaz; kamu makamlarının aynı zamanda bireyler arası ilişkileri de içerecek şekilde koruma sunmak için tedbirler almasını da gerektirebilir. Mahkeme, pozitif yükümlülüğün taraf devletlere imkânsız ve orantısız bir yük getirecek şekilde yorumlanmaması gerektiği vurgusu ile birlikte somut olayda taraf devletten beklenebilecek tedbirlerin alınmadığına işaret etmiştir. Mahkeme, Hrant Dink v. Türkiye¹⁶ davasında da Özgür Gündem kararına atıfta bulunduktan sonra bazı durumlarda devletin, özel kişilerden kaynaklanan ihlallere karşı ifade özgürlüğünü korumak yönünde pozitif yükümlülüğü olduğunu ifade etmiştir.

1996 tarihinden beri İstanbul'da Türkçe ve Ermenice olarak iki dilde haftalık yayın yapan Agos gazetesinin genel yayın yönetmeni olan Fırat (Hrant) Dink, 2004 yılında gazetede yayınlanan yazısı sebebiyle aşırı milliyetçi gruplar tarafından gönderilen ve bir kısmı yetkilere mercilere sunulan tehdit mektuplarının hedefi olmuştur. Süreç dahilinde yazıları sebebiyle birçok kez tehditlere maruz kalan ve uğradığı silahlı saldırı sonucu hayatını kaybeden Dink ile ilgili olarak Mahkeme, üçüncü kişilerden

¹⁵ AİHM Özgür Gündem v. Türkiye Kararı, 23144/93 16/03/2000, Paragraf 43, Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58508> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

¹⁶ AİHM Hrant Dink v. Türkiye Kararı, 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09, 14.12.2010, paragraf 106, Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-121005> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

gelen saldırılara karşı etkili önlemlerin alınmadığını, başvuruçunun ifade özgürlüğünü korunmadığını, bu açıdan devletin pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediğini ifade etmiştir. Mahkeme benzer bir yaklaşımı, Centro Europa 7 S.r.l - Di Stefano v. İtalya¹⁷ davasında ortaya koymuştur. Mahkeme, bu davada kamu makamlarının uydu frekans tahsisi konusunda kendilerine düşen yükümlülükleri yerine getirmediğini belirtmiş ve Yüksek İdare Mahkemesinin kararına dayanarak, bu konuda ana yükümlülüğün konuya ilişkin bir yasal düzenlemenin zamanında kabul edilmesi olduğunu vurgulamıştır. Kamu makamlarının bu ihmali, görsel-işitsel alanda frekansı olan diğer kuruluşların lehine bir sonuç ortaya çıkartırken, yeni yayıncı kuruluş olan başvuruçunun bu alana girişi fiilen engellemiştir. Mahkeme, ayrıca kamu makamlarının öngörülebilir ve açık bir yasal düzenleme kabul etme yükümlüklerini de yerine getirmediği sonucuna varmıştır. Bu açıdan pozitif yükümlülüğün yerine getirilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

2.3. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Bakış Açısı

İfade özgürlüğü ile basın özgürlüğünün birbiriyle olan sıkı ilişkisi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında sıkça yer bulmuştur. Mahkeme, verdiği kararlarda Sözleşme'de ele alındığı şekli ile ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğünü birlikte ele almaktadır. Basın özgürlüğünü ifade özgürlüğü çatısı altında değerlendiren Mahkeme, Handyside v. Birleşik Krallık¹⁸ davasına konu olayda, başvuruçunun sahibi olduğu yayıncılık firması tarafından yayınlanan Küçük Kırmızı Ders Kitabı isimli kitabın Müstehcen Yayınlar Yasası'na aykırı olması sebebiyle toplatılmasına karar verilmiş ve başvuruçunun hakkında da para cezasına hükümlenmiştir. Başvuruyu inceleyen Mahkeme, ifade ve basın özgürlüğünün ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme kararında ifade özgürlüğünün demokratik toplumun temel kaynaklarından biri olduğuna atıf yapılmış, bu noktada sadece olağan karşılanan zararsız ya da önemsiz görülen bilgi ve düşüncelerin açıklanması açısından değil, devlete ve toplumun bir kısmına aykırı gelen onları rahatsız eden şaşırtıcı ve endişe veren düşüncelerin açıklanması açısından da bu özgürlüğün geçerli olduğunu ifade etmiştir.

Mahkeme'nin ifade ve basın özgürlüğü konusunda verdiği önemli kararlardan birisi de Sunday Times vs. Birleşik Krallık¹⁹ kararıdır. Etken

¹⁷ AİHM Centro Europa 7 S.r.l - Di Stefano v. İtalya Kararı, 38433/09, 07/06/2012, paragraf 134 vd., Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111399> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

¹⁸ Bkz: Dipnot 1

¹⁹ AİHM Sunday Times v. Birleşik Krallık Kararı, 6538/74, 26/04/1979, Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57584> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

maddesi nedeniyle bebeklerin sakat doğmasına neden olduğu iddia edilen bir ilacın üreticisi hakkında Sunday Times gazetesinde eleştirel bir yazı yayınlanmıştır. Bunun üzerine şirket dava açılması için savcılığa başvurmuş ancak savcılık başvuruyu reddetmiştir. Gazetenin editörü yayınlanması planlanan ve şirketin kusurlarını ortaya koyan yeni bir yazıyı savcılığa sunmuştur. Ancak savcılık henüz yayınlanmayan yazı ile ilgili olarak yayın yasağı kararı almıştır. Mahkeme, söz konusu yazı ile ilgili yargının işleyişini engellemiş olacağı gerekçesiyle yayın yasağı konmasının, hedeflenen meşru amaçla orantılı olmadığı gerekçesiyle demokratik bir toplumda yargının otoritesinin korunması için gerekli olmadığına ve müdahalede ölçülülük kriterine uyulmadığına karar vermiştir.

Mahkeme'nin Jecker v. İsviçre²⁰ kararında ise kamu menfaatine ilişkin daha ağır basan bir sebep ile meşru gösterilmediği sürece, demokratik bir toplumda basın özgürlüğü için haber kaynaklarının korunmasının önemi ışığında bir gazeteciye haber kaynaklarını açıklaması için sunulacak herhangi bir zorunluluğun Sözleşme'nin 10. maddesi ile uyumlu olmadığını ifade etmiştir. Zira başvuru konusu olayda gazeteci olan başvurucu, yaşadığı bölgede yaklaşık on yıl boyunca esrar ve kenevir satan bir uyuşturucu satıcısı ile ilgili olarak bir köşe yazısı yazmasının akabinde savcılık tarafından ifade vermesi ve tanıklık yapması istenmiştir. Başvurucu tanıklık etmeme hakkını ileri sürmüştür ancak adli makamlar hafif uyuşturucu ticaretinin ağırlaştırılmış bir suç olduğunu ve söz konusu uyuşturucu satıcısının tespitine ilişkin tek yolun bu tanıklık olduğunu belirterek tanıklık etmeme hakkının kullanılmayacağına karar vermiştir. Başvurucu bunun üzerine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurmuş ve Mahkeme verdiği kararda, ilgili hakka dönük bir müdahalenin gerekliliğinin ortaya konulmadığını, suçun belli bir kategoride yer almasının veya genel kavramlarla formüle edilmiş bir hukuki kurala konu olmasının müdahaleyi haklı kılacak bir zemini yaratmadığına vurgu yapmıştır. Yine Mahkeme, Mandli ve diğerleri v. Macaristan²¹ kararında gazetecilerin, sorularını önceden haber vermeden ve meclisin kayıt için belirlenen alanının dışında vekillere soru sorması nedeniyle beş ay boyunca Meclis'e giriş akreditasyonlarının askıya alınması, ifade özgürlüğünün ihlali olarak değerlendirmiştir.

Anayasa Mahkemesi de çalışmanın ilerleyen bölümde inceleneceği üzere ifade ve basın özgürlüğünü Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin temel

²⁰ AİHM Jecker v. İsviçre Kararı, 35449/14, 06/10/2020, Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-205210> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

²¹ AİHM Mandli ve diğerleri v. Macaristan Kararı, 63164/16, 26/05/2020 Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-202540> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

içtihatları ile paralel değerlendirmelerde bulunmaktadır. Özellikle Twitter, Youtube ve Vikipedi kararları ile Anayasa Mahkemesi ifade özgürlüğü ile ilgili önemli tespitlere yer vermiştir.

II. İfade ve Basın Özgürlüğünün Sınırlandırılması

3.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Değerlendirme Ölçütleri

İnce Özer, ifade özgürlüğü ile düşüncelerin kamusal bir nitelik kazanmasının ancak düşünceyi aktarma özgürlüğü ile mümkün olabileceğini ifade etmektedir.²² Ancak ifade ve basın özgürlüğü demokratik sistemlerde olmazsa olmaz bir özgürlük olsa da bu hakkın sınırsız olması genel itibariyle kabul görmemiştir. Yaşam hakkı ve işkence yasağının aksine ifade ve basın özgürlüğü bazı durumlarda sınırlandırılabilir kabul edilmektedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 10. maddesi 1. fıkrasında ifade ve basın özgürlüğü güvence altına alınmış ancak maddenin 2. fıkrasında sınırlı sayıda olmak üzere sınırlandırma kriterleri sayılmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, ifade özgürlüğünün sınırlandırma nedenlerini mümkün olduğunca dar yorumlayarak hakka sınırlamadan ziyade özgürlükçü bir bakış açısıyla yaklaştığını ortaya koymaktadır. Sözleşme ile taraf devletlere takdir yetkisi tanınmış olsa da Mahkeme, taraf devletlere tanınan takdir yetkisinin kötüye kullanılarak sözleşmenin ihlal edilip edilmediğini her somut olayda ayrıca değerlendirmektedir. Mahkeme Bergens Tidende ve diğerleri v. Norveç²³ kararında Sözleşme'de belirtilen istisnaların kesinlikle dar yorumlanması gerektiğini ve taraf devletçe herhangi bir kısıtlama ihtiyacının ikna edici bir şekilde belirlenmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, önüne gelen davalarda ilk olarak yasallık veya kanunilik olarak ifade edebileceğimiz hukuken öngörülmüş olma kriteri açısından inceleme yapmaktadır. Sözleşme ile güvence altına alınan bir hakkın sınırlandırılması açısından hakkın sınırlandırılma nedenlerinin kanunen düzenlenmiş olması gerekmektedir. Toplumdaki her birey söz konusu hakkın hangi durumlarda sınırlandırılabilirliğini öngörebilmelidir. Bu açıdan 1982 Anayasası'nın 26 ve 28. maddeleri de ifade ve basın özgürlüğünün hangi gerekçelerle sınırlandırılabilirliğini belirtmektedir. Mahkeme, hakkın sınırlandırılmasına dönük bir müdahalenin demokratik bir toplumda zorunluluğu da ayrıca tartışmaktadır. Bu ölçüt taraf devletlerin, Sözleşme 'de düzenlenen haklara ilişkin keyfi müdahalelerinin önüne

²² Esra İnce Özer, *İfade Özgürlüğü Ve Demokrasi Bağlamında Türkiye'de Sosyal Medya*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2016, sf.24.

²³ AHM Bergens Tidende ve diğerleri v. Norveç Kararı, Başvuru No. 26132/95, 02.05.2000, Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-58797> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

geçmeyi amaçlamaktadır. Demokratik toplumda zorunluluk, diğer hususların yanında hakka müdahalenin zorunlu bir toplumsal ihtiyacı karşılması ve meşru amaçla orantılı olması gerekliliğini ifade etmektedir.²⁴ Bu açıdan taraf devletlerce hakka müdahale durumunda hakkın sınırlandırılmasının gerekliliğinin son çare olduğu somut bir şekilde ortaya konulmalıdır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kriterlerine atıfta bulunan Anayasa Mahkemesine göre sınırlayıcı tedbir, bir toplumsal ihtiyacı karşılamıyorsa ya da başvurulabilecek en son çare niteliğinde değilse demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun bir tedbir olarak değerlendirilemez.²⁵

Ölçülülük veya orantılılık olarak ifade edilen son kriter ise esasen hukukun her alanında yer bulabilen bir ilkedir. Mahkeme, hakka dönük sınırlandırmanın amaçlanan hedef ile orantılı olup olmadığını her somut olayın koşullarına göre değerlendirmektedir. Bu açıdan demokratik toplumda zorunluluk ölçütü ile sıkı sıkıya bağlı olan bu kriter, taraf devletlere hakkın sınırlandırılması noktasında tanınan takdir yetkisinin çerçevesini çizmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından esas alınan bu ölçütler Anayasa Mahkemesi kararlarına da yansımaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin Twitter kararı olarak bilinen Yaman Akdeniz ve Diğerleri Başvurusu²⁶ kararında devletin bu takdir yetkisinin denetime tabi olduğunu ifade etmiş, demokratik toplum düzeninin gereklerine uygunluk, ölçülülük ve öze dokunmama kriterleri çerçevesinde yapılacak denetimde genel ya da soyut bir değerlendirme yerine, ifadenin türü, şekli, içeriği, açıklandığı zaman, sınırlama sebeplerinin niteliği gibi çeşitli unsurlara göre farklılaşan ayrıntılı bir değerlendirme yapılmasına ihtiyacına vurgu yapmıştır.

3.2. Nefret Söylemi, Şiddete Teşvik ve Terör Propagandası Açısından

İfade ve basın özgürlüğü kapsamında yukarıda da açıklandığı üzere sınırsız bir koruma söz konusu değildir. Gerçekten de nefret söylemi, şiddete teşvik, terör propagandası durumlarında sınırlama Sözleşme'nin ihlali anlamına gelmemektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin nefret söylemi niteliğindeki ifadelerle ifade özgürlüğü kapsamında koruma sağlamamasının temel nedenlerinden biri de İkinci Dünya Savaşı sürecinde Yahudi ve

²⁴ AİHM, Silver ve diğerleri v. Birleşik Krallık, 7136/75, 24/10/1983, paragraf 48-49, Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57576> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

²⁵ AYM Youtube Llc Corporation Service Company ve Diğerleri Başvurusu, 2014/4705, 29/5/2014, Bkz: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/4705> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

²⁶ AYM Yaman Akdeniz ve Diğerleri Başvurusu, 2014/3986, 02/04/2014, paragraf 41, Bkz: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/3986> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

Çingenelere dönük gerçekleştirilen soykırımdır. Bu açıdan Mahkeme, nefret söylemi söz konusu olduğunda oldukça hassas davranmaktadır.

Mahkeme Carl Jóhann Lilliendahl v. İzlanda²⁷ kararına konu olayda, başvuru ilk ve orta öğretimde okullarda lezbiyen, gey, biseksüel ve transseksüellikle ilgili derslerin güçlendirilmesiyle ilgili kamuoyu tartışması sırasında internette yayımlanan bir yazıya cevaben yazdığı yorumlarında cinsel sapkınlık şeklinde eşcinselliği aşağılayan kelimeler kullanarak nefretini ifade etmiştir. Mahkeme, yerleşik içtihadı uyarınca bu söylemlerin nefret söylemi boyutuna vardığını tespit ederek, İzlanda Yüksek Mahkemesi'nin bu yorumların "ciddi, önyargıya dayalı ve ağır bir biçimde yaralayıcı" olduğu kararını desteklemiştir. Bu nedenle, söz konusu davada yerel mahkemelerin başvuruçunun ifade özgürlüğü ile cinsiyet ve cinsel azınlıkların haklarının korunması arasında bir denge kurarak verdiği kararların gerekçeli ve makul olduğuna karar vermiştir. Bu nedenle, söz konusu davada yerel mahkemelerin başvuruçunun ifade özgürlüğü ile cinsiyet ve cinsel azınlıkların haklarının korunması arasında bir denge kurarak verdiği kararların gerekçeli ve makul olduğuna karar vermiştir.

Mahkeme, benzer mahiyette bir kararı da Vejdeland ve diğerleri v. İsveç²⁸ davasında vermiştir. Başvuruçular, bir orta öğretim okulunda homoseksüellere karşı saldırı teşkil ettiği düşünülen yaklaşık 100 broşürü dağıtmaktan mahkûm olmuşlardır. Söz konusu broşürlerde homoseksüelliğin sapkın bir cinsel eğilim olduğu, toplumun temeli üzerinde ahlaki olarak tahripkâr bir etkisi bulunduğu, HIV ve AIDS'in artmasından sorumlu olduğu iddia edilmiştir. Mahkeme, bu ifadelerin nefret içeren eylemlere doğrudan çağrı yapmasa da ciddi ve önyargılı iddiaları içerdiğini tespit etmiştir. Mahkeme kararında, cinsel yönelime dayalı ayrımcılığın da ırk, köken veya renk ayrımcılığı kadar ciddi olduğunu vurgulamıştır. Başvuruçuların ifade özgürlüğü haklarını kullanmalarına yapılan müdahale İsveç makamları tarafından başkalarının şöhret ve haklarının korunması için demokratik bir toplumda gerekli görmüştür.

Mahkeme ifade özgürlüğünü tanımlarken toplumun belli bir kesiminde şok etkisi yaratabilecek rahatsızlık veren fikirlerin de ifade özgürlüğü çerçevesinde korunması gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Ancak şiddet çağrısı ve şiddetin övülmesi şeklindeki söylemler bu korumanın dışında

²⁷ AİHM Carl Jóhann v. İzlanda Kararı, 29297/18, 12/05/2020, Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-203199> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

²⁸ AİHM Vejdeland ve diğerleri v. İsveç Kararı, 1813/07, 09.05.2012, paragraf 54-55. Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109046> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

kalmaktadır. Leroy v. Fransa²⁹ davasında Mahkeme, Fransız karikatürist olan başvurucunun 11 Eylül saldırısı sonrası çizdiği karikatürün sadece ABD emperyalizminin eleştirilmesi ile sınırlı olmadığını, aynı zamanda şiddete başvurularak yok edilmesini desteklediğini ve bunu övdüğünü belirtmiştir. Mahkeme, karikatürün paylaşılmasında kullanılan başlık ve dil yönüyle binlerce sivil karşı gerçekleştirilen şiddeti meşru göstermeye çalıştığına ve faille moral sağladığına işaret etmiştir. Ayrıca söz konusu karikatürün Bask bölgesinde bir dergide yayınlanması sebebiyle Mahkeme, karikatür bölgede şiddeti artırmaya ve kamu düzeni üzerinde etki yaratmaya müsait belirli bir kamuoyu tepkisine neden olmuştur. Yerel mahkemelerin başvurucuyu mahkûm etme gerekçeleri “ilgili ve yeterli” kabul edilmiştir. Mahkeme, Selahattin Demirtaş v. Türkiye (No.3) kararında³⁰, 2005 yılında bir TV programına telefonla bağlanarak yaptığı konuşma ile ilgili olarak hakkında örgüt propagandası yaptığı iddiası ile yapılan yargılamayı Sözleşme’nin 10 maddesinin ihlali olarak değerlendirmiştir. Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilen yargılama ile ilgili olarak Mahkeme, bir bütün olarak yapılan değerlendirmede söz konusu ifadelerin şiddete ve isyana teşvik etmediği, propaganda unsurlarını taşımadığı ve nefret söylemi niteliğinde olmadığına kararında yer vermiştir. Mahkeme, ertelenen ceza sebebiyle başvurucunun benzer bir açıklama yapması halinde cezaevine girme riskine de dikkat çekmiştir. Ayrıca söz konusu ifadelerin demokratik toplumu ilgilendirdiği bu açıdan ifade özgürlüğü kapsamında korunması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Öte yandan Mahkeme, Zana v. Türkiye³¹ kararında, Diyarbakır eski Belediye Başkanı olan Mehdi Zana’nın 1987 yılında basına verdiği bir demeç nedeniyle halkı kin ve düşmanlığa tahrik suçu nedeniyle cezalandırılmasını ifade özgürlüğü kapsamında incelemiştir. Zana’nın verdiği demeçte katliamlara karşı olduğunu ifade ettikten sonra devamla “*herkes hata yapar, PKK kadın ve çocukları yanlışlıkla öldürüyor*” şeklindeki ifadelerinin cezalandırılmasını demokratik toplumda gereklilik kriteri çerçevesinde değerlendirmiştir. Mahkeme verdiği kararda söz konusu açıklamaların çelişkili olduğu değerlendirmesine yer verdikten sonra Zana’nın söz konusu dönemde toplumdaki konumu ve Güneydoğu Anadolu’nun içerisinde

²⁹AIHM Leroy v. Fransa Kararı, 36109/03, 06/04/2009, paragraf 42-46. Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-88715> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

³⁰AIHM Selahattin Demirtaş v. Türkiye Kararı, 8732/11, 09.07.2019, Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-195137> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

³¹AIHM Zana v. Türkiye Kararı, 996/688/880, 25.11.1997, Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58115> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

bulunduğu çatışmalı ortam göz önünde tutulduğunda söz konusu ifadelerin toplumsal açıdan ciddi riskler barındırdığını ifade etmiştir. Bu açıdan verilen cezanın meşru amaçla orantılı olduğu değerlendirilmesi yapılmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Sözleşme'nin 10. Maddesine geniş bir perspektiften yaklaşmaktadır. Özgürlüğü kural, sınırlamayı istisna olarak ele alan Mahkeme, önüne gelen davalarda yukarıda örneklerle ifade edildiği üzere nefret söylemi, ırkçılık, terör propagandası ve şiddet çağrısı yapılmadığı sürece her düşüncenin korunması gerekliliğine inanır. Söz konusu düşüncelerin toplumun bir kesimini veya devleti rahatsızlık edebilecek, şok etkisi yaratan nitelikte olması Mahkeme'nin bu konudaki yaklaşımını değiştirmemektedir. Mahkeme'nin bu bakış açısının ifade ve basın özgürlüğü alanı olarak internet açısından da aynı doğrultuda olduğu söylenebilir.

III. İfade ve Basın Özgürlüğünün Yeni Alanı: İnternet

Günümüzde bilimin ilerlemesi ve gelişen teknoloji ile birlikte toplumsal alana hâkim olan internet, toplumun temel gereksinimleri arasında yerini almıştır. Ulaşılabilirliği, haber ve fikirlerin saklanma süresi ve kapasitesi ile hacimce büyük haber ve fikirleri iletme imkânı gözetildiğinde internet, halkın haber almasında ve bilgilerin iletilmesinde önemli bir role sahiptir. Barındırdığı bilgilerle temel başvuru kaynağı haline gelen internet, kişilere milyonlarca içerik arasından özgür seçim şansı sunmakta; kamusal tartışmalara aktif katılım olanağı sunmaktadır. Bu çalışmanın kaleme alındığı tarihte We Are Social ve Hootsuite tarafından “Dijital 2020 Ekim Küresel Statshot Raporu”³² yayınlanmıştır. Dünyada internet erişimine ilişkin verilerin değerlendirildiği raporda, 2020 yılı Ekim ayı itibarıyla dünya çapında internet kullanıcı sayısının 4,66 milyar, sosyal medya kullanıcı sayısının ise 4,14 milyara ulaştığını tespit etmiştir. Bununla birlikte dünya nüfusunun yaklaşık %67'si olan 5,2 milyar kişinin cep telefonu kullandığına ilişkin değerlendirmenin ardından, her 10 internet kullanıcılarından 9'unun cep telefonu kullanarak internete bağlandığı tespitine yer verilmiştir. COVID-19 sebebiyle ilan edilen pandeminin internet kullanımına etkisinin de ele alındığı rapor bu çalışmanın hazırlandığı süreçte internetin dünya için önemini ortaya koymuştur.

³²We Are Social ve Hootsuite; “Dijital 2020 Ekim Küresel Statshot Raporu”, Söz konusu rapor periyodik olarak hazırlanan internet kullanımı değerlendirme raporudur. İnternet ve sosyal medya kullanımına ilişkin detaylı rapor için Bkz: <https://wearesocial.com/blog/2020/10/social-media-users-pass-the-4-billion-mark-as-global-adoption-soars> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

İnternetin yapısı itibariyle engellenmeye ve kısıtlanmaya uygun olmaması, onu özgürlüklerin kullanılması noktasında en etkin yöntem haline getirmiştir.³³ İnternetin giderek önem kazanmasının bir diğer nedeni ifade ve basın özgürlüğünün temel kullanım alanlarından biri olarak LinkedIn, Facebook, Youtube, Twitter, Instagram ve Tiktok gibi sosyal medya siteleri kullanıcılarına anlık ve direkt etkileşim kurma olanağı sağlamasıdır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki niteliği itibariyle Twitter, diğer sosyal medya sitelerine göre farklı bir konumda yer almaktadır. Yukarıda bahsi geçen “Dijital 2020 Ekim Küresel Statshot Raporu”nda; “*SEMrush’tan alınan en son veriler; Twitter’ın web sitesini her ay yaklaşık üç kat daha fazla kişinin ziyaret ettiğini gösteriyor. Bu şaşırtıcı görünse de hipotezimiz, bu “anonim” ziyaretçilerin önemli bir kısmının Twitter’a bir haber sitesi gibi davranmasıdır. Çoğu tweet, oturum açmadan bile erişilebilmesi, daha fazla ‘pasif’ ziyaretçinin bir Twitter hesabı oluşturması veya bir Twitter hesabı olsa bile oturum açması için belki daha az teşvik edici niteliktedir.*” şeklindeki değerlendirme Twitter’ın bireysel ve kolektif olarak ifade ve basın özgürlüğünün kullanımını noktasında yüklediği misyonu ortaya koymaktadır.³⁴

Son gelişmeler incelendiğinde yeni bir güç olarak nitelendirdiğimiz sosyal medya sadece ülkemizde değil dünyanın dört bir yanında önem kazanmıştır. 2009 yılında Moldova’da yapılan seçimleri Komünist Parti’nin kazanması üzerine seçimlere hile karıştığı iddiası eden binlerce kişi Twitter ve Facebook üzerinden örgütlenerek sokaklarda protesto eylemleri düzenlemiştir.³⁵ 2010 yılında ekonomik ve siyasi nedenlerle Tunus’ta başlayıp Ortadoğu coğrafyasında birçok ülkeyi etkisi altına alan ve “Arap Baharı” olarak nitelendirilen protesto eylemlerinde Twitter’ın yadsınamaz bir etkisi söz konusudur.³⁶ Yine 2011 yılında ABD’de gerçekleşen “Wall Street Occupy Eylemleri” gibi, ülkemizde 2013 yılında gerçekleşen “Gezi Parkı Eylemleri” sürecinde de kitleler eylem, haber ve bilgi paylaşımlarını genel itibariyle Twitter üzerinde gerçekleştirmiştir.³⁷ Ne var ki internetin ve buna bağlı olarak sosyal medyanın etkisi salt toplumsal alan ile sınırlı kalmamıştır. Greenpeace tarafından avlanılabilir asgari balık boyu ölçülerine ilişkin 2010

³³Dülger, s. 649

³⁴Bkz: Dipnot 27.

³⁵Bkz: <https://www.ntv.com.tr/dunya/moldovada-teknolojik-devrim,hjYfn-9CFU2C3IQ0m-0AYg> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

³⁶Ali Murat Kırık, “Arap Baharı Bağlamı’nda Sosyal Medya-Birey Etkileşimi ve Toplumsal Dönüşüm”, **21. YY’da Eğitim ve Toplum**, Cilt:1 Sayı:3 Kış 2012

³⁷Bkz: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/gezi-parki-icin-24-saatte-2-milyon-tweet,EgVS7DclOUWNf0NZks6zUA> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

yılında başlatılan “Seninki kaç santim?” kampanyası sosyal medyada geniş yer bulmuş, sonuç olarak Tarım ve Orman Bakanlığı bu konuda kamuoyunu bilgilendirici çalışmalar yapmaya başlamıştır.³⁸

İnternetin ifade ve basın özgürlüğünün temel alanı haline gelmesi, doğal olarak bu özgürlüğe müdahaleleri de beraberinde getirmiştir. İfade ve basın özgürlüğüne dönük bir müdahale olarak erişim engellemeleri özellikle Türkiye’de sıklıkla başvurulan bir yöntem haline gelmiştir. Yakın geçmişte ülkemizde Youtube, Twitter, Wikipedia gibi sosyal medya siteleri ile birçok basın yayın kuruluşuna ait internet sitelerine erişim engeli getirilmiştir. Özellikle 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrası ilan edilen Olağanüstü Hal ve Olağanüstü Hal sürecinde çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnameler ile toplantı, gösteri ve yürüyüş hakkı kısıtlanmış, hükümet politikalarına eleştirel yaklaşan basın yayın organları üzerinde ciddi bir baskı oluşturulmuştur. 21 Temmuz 2016 tarihinde ilan edilen Olağanüstü Hal, 3’er aylık sürelerle olmak üzere toplamda 7 kez uzatılmıştır. Olağanüstü Hâl, 17 Temmuz 2018 gecesini itibarıyla hukuken sona ermiş olsa da fiili olarak toplumsal alanda etkilerini sürdürmektedir.³⁹ Süreç dahilinde basının maruz kaldığı kısıtlama ve engellemeler sansür olarak tanımlanabilir. Bunun bir sonucu olarak internet ifade özgürlüğünün temel merkezlerden biri haline gelmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de internette ifade ve basın özgürlüğüne ayrı bir önem atfetmektedir. Gerçekten de ifade özgürlüğünün ihlali iddiasıyla önüne gelen Newspaper Limited v. Birleşik Krallık⁴⁰ davasında Mahkeme, internet sitelerinin güncel haberlere erişimin ve daha genel olarak bilginin iletilmesinin kolaylaşmasına hizmet ettiği gerekçeleriyle internetin bütün olarak ifade özgürlüğünün korumasında olması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Karara konu olayda başvuru şirketin sahibi olduğu Times gazetesinde yayımlanan “*Kara para aklama suçundan şüpheli ikinci Rus*” ve “*Bir iş adamının karısı, eşinin mafya lideriyle ilişkisi olduğunu açıkladı.*” başlıklı iki farklı haber nedeniyle şirket hakkında yerel mahkemece tazminata hükmolunmuştur. Başvuru şirket, netice olarak söz konusu haberleri gazetenin internet sitesinden kaldırılmak zorunda kalmıştır. Şirketin başvurusu üzerine Mahkeme, ifade özgürlüğünün sadece haber içerikleriyle ilgili olmadığı, haberin veya düşüncenin yayılmasını sağlayan araçlar için de sağlanması gerektiğine karar gerekçesinde yer vermiştir.

³⁸ Bkz: <https://www.tarimorman.gov.tr/sayfalar/detay.aspx?ogecid=11&liste=slogan> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

³⁹ Bkz: <https://www.evrensel.net/haber/416560/vanda-ohal-yasaklari-4uncu-yilinda-hak-ihlalleri-artiyor> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

⁴⁰ AİHM Times Newspapers Limited v. Birleşik Krallık Kararı, 3002/03, 23676/03, 10/03/2009, Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91706> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

Bu açıdan bakıldığında haber ve bilgi aktarımı noktasında önemli bir rol üstlenen internet ve sosyal medya araçlarının ifade özgürlüğü anlamında korunmalarının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

İnternetin bireysel veya kolektif ifade özgürlüğünün yeni alanı haline gelmesi ile birlikte bu özgürlüğün kısıtlanmasına neden olabilecek gelişmeler yaşanmıştır. Gelinen noktada kamuoyunda “Sosyal Medya Yasası” olarak bilinen 7253 sayılı kanun bu konuda önemli bir yer tutmaktadır.⁴¹ 5651 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun’da değişiklik yapan ve sosyal ağ sağlayıcılarına ciddi yükümlülükler getiren kanun Resmî Gazete ’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Facebook, Instagram, Twitter, Periscope, Youtube ve Tiktok isimli sosyal ağ sağlayıcılarının her birine kanunun yürürlüğe girmesi ile birlikte tanınan süre içerisinde söz konusu yükümlülüklerini yerine getirilmemeleri sebebiyle 10 milyon TL idari para cezası kesilmiştir.⁴² Bu bölümde genel değerlendirmelere yer verilmiş olup konunun ayrıntıları çalışmanın devamında detaylıca tartışılacaktır.

IV. İfade ve Basın Özgürlüğüne Müdahale Olarak İnternete Erişim Engellemeleri

Devletler, internet ortamında hukuka aykırı veya zararlı içeriklere karşı toplumu korumak adına birtakım müdahaleler gerçekleştirmektedir. Bu durum Sözleşme kapsamında devletin pozitif yükümlülüğüdür. Genel itibariyle erişimi engelleme olarak tanımlanan bu müdahale yöntemleri ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, teknolojileri ile insan haklarına yaklaşımlarına göre farklılık arz etmektedir.⁴³ Ülkemizde de bu yöntemler 5651 Sayılı Kanun ile düzenlenmiş ancak uygulama özellikle ifade ve basın özgürlüğü açısından birtakım ihlalleri beraberinde getirmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin aksine kazuistik bir metin niteliğindedir. Öyle ki yukarıda açıklandığı üzere Sözleşme’nin aksine 1982 Anayasası’nda basın özgürlüğü ayrı bir hükümde düzenlemiştir. Birçok Avrupa ülkesi temel hukuk metinlerinde bireyin internete erişim hakkını güvence altına alırken, 1982 Anayasası ifade özgürlüğünden ayrı olarak salt internete erişim hakkına ilişkin herhangi bir düzenlemeye yer vermemiştir. Bununla birlikte Birleşmiş Milletler, internet

⁴¹7253 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Resmî Gazete, 30.07.2020, sayı: 31202 bkz: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/07/20200731-1.htm> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

⁴² Bkz: <https://twitter.com/ofatihsayan/status/1323912827917225984> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

⁴³ Mehmet Bedii Kaya, İnternet Hukuku, On İki Levha Yayınları, Ocak 2021, İstanbul sf: 96

erişimini hakkını başlı başına bir hak olarak değerlendirmiş ve üçüncü kuşak insan hakları arasında olduğunu kabul etmiştir.⁴⁴ Burada ifade edilen hak özü, toplumun internete erişimi açısından olanakların sağlanmış olmasıdır. Bu noktada ifade ve basın özgürlüğü ile ilişkili olsa da esas itibariyle devlete, dijitalleşen çağda bireyin internet erişimi sağlanması noktasında sorumluluk yükleyen bir haktır. İnternete erişim hakkı, özü itibariyle basın, toplantı, haberleşme, bilgi edinme, düşünceyi ifade, eğitim hakkı gibi haklardan farklı olmakla birlikte bünyesinde bu hakları barındıran sui generis bir haktır.⁴⁵ Bu anlamda bireyin salt ifade özgürlüğü çerçevesinde değil eğitim, sanat, oyun gibi amaçlarla da internete erişebiliyor olması önemlidir.

Türkiye’de internet erişimi hakkı açısından henüz Anayasal bir güvence sağlanmamışken, bu hakkın sınırlandırılmasına ilişkin ilk düzenleme olan 5651 sayılı kanun 2007 yılında Resmî Gazetede yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Öyle ki bu tarihten sonra 2010 yılında Anayasa değişikliği yapılmasına rağmen internet erişim hakkına değişiklikte yer verilmemiş olması, kanun koyucunun bu hakka yaklaşımını ortaya koymaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere Birleşmiş Milletler açısından bu hak temel insan hakları arasında yerini almışken, Türkiye’de hakka yaklaşım ilk andan itibaren kısıtlama yönünde olmuştur. Türkiye’de internet özgürlüğüne ilişkin hazırlanan raporlar da ülkemizin bu konuda özgürlükçü bakış açısından uzak olduğunu gözler önüne sermektedir.

5651 Sayılı kanunun yürürlüğü girdiği tarihten itibaren TİB⁴⁶ birçok siteye erişim engeli getirmiştir. 2011 yılına gelindiğinde Bilgi Teknoloji Kurumu “İnternetin Güvenli Kullanımına İlişkin Usul ve Esaslar” şeklinde düzenlemeyi 2011 yılında kabul etmiştir. Kurum, açıklamalarında internet filtresinin aile ve çocukların korunmasına dönük bir çalışma olduğunu ifade etse de⁴⁷ İnternet kullanımını filtrelemeyi öngören bu düzenleme, kullanıcıları dört farklı filtre profilinden birini tercih etmeye sevk etmektedir. Aile, çocuk ve yurtiçi filtrelerinden birini seçmeyen kullanıcılar standart filtre uygulamasına tabi olmaktadır. İnternet servis sağlayıcıları, BTK’nın kendilerine göndermiş olduğu kararlar doğrultusunda her profil grubuna dair filtre uygulamakla yükümlendirilmiştir. Bu açıdan ülke çapında internet

⁴⁴Bkz: <https://tr.euronews.com/2016/07/05/bm-interneti-temel-insan-hakki-olarak-kabul-etti> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

⁴⁵ Şaban Cankat Taşkın, **İnternete Erişim Yasakları**, Seçkin Yayınları, 2016 Ankara sf: 52

⁴⁶17 Ağustos 2016 tarihli 671 sayılı Olağanüstü Hal KHK’sının 20. Maddesi ile Bilgi Teknolojileri ve İletişim Başkanlığı şeklinde değiştirilmiştir, Resmî Gazete, 17.08.2016, sayı:29804 Karar sayısı: KHK/671

⁴⁷ Bkz: <https://internet.btk.gov.tr/guvenli-internet-hizmeti> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

kullanıcılarına zorunlu bir internet filtresi uygulandığı anlaşılmaktadır.⁴⁸ 5651 sayılı Kanunun 2007 yılında yürürlüğe girmesiyle birlikte TİB ve sonraki süreçte BTK tarafından birçok URL, alan adı ve web sitesine erişim engeli getirilmiştir. 5651 sayılı kanun incelendiğinde, erişim engeli kararı alınması veya talep edilmesi noktasında yargı makamları ile birçok kuruma yetki verildiği görülmektedir. Ancak erişim engelleme kararları sıklıkla Kanun'un 8, 8/A, 9 ve 9/A maddeleri kapsamında sulh ceza hakimlikleri tarafından verilmekle birlikte, Kanun'un 8. Maddesi kapsamında BTK Başkanı tarafından da doğrudan erişimin engellenmesine karar verilebilmektedir. Kanunun yürürlüğe girdiği 2007 yılından 2019 yılına değin Türkiye'de 408.494 alan adı ve web sitesine erişim engeli getirilmiştir. Yıllık ortalama 31.422 erişim engeli anlamına gelen bu uygulama 2020 yılında da artarak devam etmiştir. 2019 yılı içinde Türkiye'den toplam 61.049 alan adı erişime engellenmiştir. Bu engellemelerin büyük bir kısmı olarak 42.145 alan adı BTK Başkanı tarafından 5651 sayılı Kanun'un 8. maddesi kapsamında uygulanmıştır. 16.797 alan adına hakimlik, savcılık ve mahkeme kararlarıyla geri kalanı ise kanunun yetki verdiği kurumlar tarafından erişime engellenmiştir.⁴⁹

5.1. Anayasa Mahkemesi'nin Twitter Kararı

5651 sayılı kanun kapsamında hakkında erişimin engellenmesi kararı alınan twitter.com internet sitesi ile ilgili olarak Anayasa Mahkemesi'nin kararının incelenmesi bu açıdan yerinde olacaktır. Zira Anayasa Mahkemesi, kararda ifade ve basın özgürlüğü açısından yerinde bir karar vermiştir. 2014 yılı Mart ayı içerisinde farklı tarihlerde İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı ve bazı mahkemelerce twitter.com alan adlı web sitesinde mevcut bazı içeriklere ilişkin URL bazında erişim engeli kararı alınmış, bu kararlar erişim engelleme kararını o zamanlarda uygulamakla yetkili makam olarak TİB'e bildirilmiştir. TİB bahse konu kararlarda belirtilen içeriklerin bildirimine rağmen Twitter tarafından kaldırılmadığı gerekçesiyle web sitesine erişimi tamamen engellemiştir. Türkiye Barolar Birliği Başkanlığı tarafından Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı ve Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumuna karşı açılan yürütmeyi durdurma talepli idari işlemin

⁴⁸ Bkz: <https://m.bianet.org/biamag/ifade-ozgurlugu/131976-internet-filtresi-zorunlu-degil-ama-zorunlu> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

⁴⁹ Yaman Akdeniz ve Ozan Güven, "BUZ DAĞININ GÖRÜNMEYEN YÜZÜ Engelli web 2019: Türkiye'den Erişime Engellenen Web Siteleri, Haber ve Sosyal Medya İçeriklerinin Analiz Raporu", Temmuz 2020, Bkz: https://ifade.org.tr/reports/EngelliWeb_2019.pdf (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

iptali davasında Ankara 15. İdare Mahkemesi, erişime engelleme kararının yürütmesinin durdurulmasına karar vermiştir. Buna rağmen TİB söz konusu mahkeme kararının gereğini yerine getirmemiştir.

Anayasa Mahkemesi yapılan başvuru üzerine verdiği kararda, 5651 sayılı Kanun'da yer alan düzenlemelere göz önünde bulundurarak TİB'in kararına dayanak gösterdiği mahkeme kararlarını aşan ve milyonlarca kullanıcısı bulunan bir sosyal medya ağı olan twitter.com sitesine erişimin tamamen engellenmesini öngören işlemin kanuni dayanağının bulunmadığını ifade etmiştir. Hakkın sınırlandırılmasında orantılılık noktasına vurgu yapan Anayasa Mahkemesi, twitter.com'a erişimin kanuni dayanağı olmaksızın ve sınırları belirsiz bir yasaklama kararı ile engellenmesinin demokratik toplumların en temel değerlerinden biri olan ifade özgürlüğüne ağır bir müdahale oluşturduğuna karar vermiştir.⁵⁰ Sonuç itibariyle ifade özgürlüğüne dönük müdahalenin kabul edilebilir nitelikte olmadığı değerlendirilmiştir.

5.2 Anayasa Mahkemesi'nin Youtube Kararı

Twitter ile yakın tarihlerde TİB tarafından erişimi engellenen bir diğer sosyal medya platformu da youtube.com isimli web sitesidir. Gölbaşı Sulh Ceza Mahkemesi tarafından 15 farklı URL bazlı youtube.com hesabına erişim engeli kararı alınmış, ayrıca karar gereğinin yerine getirilmemesi halinde web sitesinin tümüyle erişime engellenmesi ve söz konusu içerikler kaldırılana dek erişim engelinin sürdürülmesi kararlaştırılmıştır. Türkiye Barolar Birliği Başkanlığı tarafından karara itiraz edilmesi üzerine Gölbaşı Sulh Ceza Mahkemesi 15 farklı URL için erişim engelinin devamına karar verirken youtube.com web sitesine tümünden erişimin engellenmesi kararının kaldırılmasına karar vermiştir.

Kararın tebliği üzerine TİB, siteyi erişime açmamış ve karara karşı Gölbaşı Asliye Ceza Mahkemesi'ne itirazda bulunmuştur. Gölbaşı Asliye Ceza Mahkemesi, Gölbaşı Sulh Ceza Mahkemesi'nin ilk anda vermiş olduğu gibi siteye erişimin tümünden engellenmesi yönündeki orantısız bir karar vermiştir.

Gölbaşı Cumhuriyet Başsavcılığı'nın alınan kararın yok hükmüne olduğu yönündeki itirazı üzerine bu kez Gölbaşı Asliye Ceza Mahkemesi orantısız kararından dönmüş, erişim engelinin 15 URL adresi ile sınırlı

⁵⁰AYM Yaman Akdeniz ve Diğerleri Başvurusu, 2014/3986, 2/4/2014 paragraf 48, Bkz: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/3986> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

tutulup web sitesinin yeniden erişime açılmasına karar vermiştir. Ancak karar bildirilmesine rağmen TİB, kararın gereğini yerine getirmemiş ve yayınladığı açıklama ile söz konusu 15 URL içeriğinin kaldırılana kadar web sitesine erişimin tamamen engellenmesi yönündeki uygulamaya devam edileceğini kamuoyuna duyurmuştur. Yine TİB'in kararına karşı açılan yürütmenin durdurulması talepli açılan iptal davasında yürütmeyi durdurma kararı verilmesine rağmen TİB söz konusu web sitesi ile ilgili olarak erişim engelini sonlandırmamıştır.

Anayasa Mahkemesi yapılan başvuru üzerine verdiği kararda⁵¹ internetin sağladığı sosyal medya zemininin kişilerin bilgi ve düşüncelerini açıklama, karşılıklı paylaşma, yayma ve haberleşmeleri için vazgeçilmez nitelikte olduğuna ve bu tür sitelere yapılan müdahalelerin milyonlarca bireysel kullanıcıyı etkilediğine vurgu yapmıştır. Twitter kararında olduğu gibi Youtube kararında da Anayasa Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yerleşik içtihatları ile paralel tespitlere yer vermiştir. Özellikle devletin pozitif ve negatif yükümlülüklerine atıfta bulunan Anayasa Mahkemesi, ifade özgürlüğünün birçok hakkı bünyesinde barındırdığına ilişkin içtihadı göndermede bulunmuştur. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Handyside v. Birleşik Krallık kararında tespit edilen sınırlandırma şartlarını kararında tartışan Anayasa Mahkemesi, Youtube erişim engelini orantısız olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Mahkeme, idari işlemle engellemenin URL bazlı yapılması yerine sitenin tümünden erişime engellenebileceğine ilişkin bir düzenlemeye kanunun herhangi bir hükmünde yer verilmediğini bu açıdan idari işlemin yasal dayanaktan yoksun olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca kanunda idareye tanınan yetkinin kapsam ve sınırlarının öngörülemez olduğunu, bu açıdan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında da temel kriterlerden biri olarak hukuken öngörülebilirlik şartının yerine getirilmediğini tespit etmiştir. Karara ilişkin farklı gerekçede ise TİB tarafından erişim engeline ilişkin verilen kararın gerekçesinde atıf yapılan 5651 sayılı kanunun 8/1-b maddesinin Gölbaşı Sulh Ceza Mahkemesi kararında belirtilen tedbir konusu ile ilgisi olmadığı ortaya konulmuş bu anlamda kanunilik şartının sağlanmadığı ifade edilmiştir. Bu noktada ifade ve basın özgürlüğünün ihlal edildiği yönünde karar vermiştir.

5.3. Anayasa Mahkemesi'nin Vikipedi Kararı

⁵¹ AYM, Youtube LLC Corporation Service Company ve Diğerleri Başvurusu, 2014/4705, 29/5/2014, paragraf 40, Bkz: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/4705> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

Anayasa Mahkemesinin internette ifade özgürlüğü konusunda yakın geçmişte verdiği bir diğer karar ise Wikipedia kararıdır⁵². İnternet ansiklopedisi olarak da bilinen wikipedia, bireylerin birçok farklı dil seçeneği ile birlikte özellikle İngilizce, Almanca ve Fransızca içerik oluşturdukları ve bu içeriklerin editör denetimlerinin ardından erişime açıldığı bir yapıdadır. Dünyanın dört bir yanından içerik aktarımlarına olanak sağlaması açısından internet alanında önemli bir misyona sahiptir. Türkçe dili versiyonu olarak Vikipedi'nin bir milyonun üzerinde kullanıcısı bulunmaktadır. Bu açıdan söz konusu site ülkemiz internet kullanıcıları açısından da önemli bir bilgi kaynağı niteliğindedir.

Söz konusu web sitesinde paylaşılan ve devletlerin savaşlardaki rolü konulu iki farklı içerik açısından BTK erişim engeli kararı vermiş ve içeriklerin kaldırılması için web sitesine on dört saat süre tanımıştır. Sürenin sonunda Vikipedi tarafından kaldırılmayan içerikler nedeniyle siteye erişim tamamen engellenmiştir. Youtube.com sitesinin erişim engellenmesi sürecindeki kanunilik sorunu Vikipedi'nin erişime engellenmesi noktasında yeniden gündeme gelmiştir. BTK'nın erişim engelleme yönündeki kararını onaylayan Ankara 1. Sulh Ceza Hakimliği, karar gerekçesinde “...terörü öven, şiddete ve suça teşvik eden, kamu düzenini ve milli güvenliği tehdit eden, yaşam hakkı ile kişilerin can ve mal güvenliğinin korunması, suç işlenmesinin engellenmesi...” şeklinde açıklamaya yer verirken yapılan itiraz üzerine verilen ret kararında “...Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, Uluslararası platformda ve ülke içerisinde saygınlık ve itibarını zedeleyecek terörü destekleyen bir devlet olduğu izlenimi verecek derecede haksız nitelikte saldırının...” şeklinde ifadeye yer vermiştir.⁵³ Söz konusu iki gerekçe incelendiğinde 5651 sayılı kanunun erişim engeline ilişkin hükümlerinde düzenlenmeyen gerekçeler ile erişim engellenmesi kararının verildiği anlaşılmaktadır. Gerek BTK'nın gerekse BTK kararını onaylamasının akabinde yapılan itirazları reddeden sulh ceza hakimliğinin kararının yasal dayanağı bulunmamaktadır. Zira ret gerekçesi olarak kararda yer verilen hususlar 5651 Sayılı Kanun tarafından düzenlenmemiştir.

Anayasa Mahkemesi kararında, siteye erişimin Türkiye'den engellenmiş olmasının sadece içerik sağlayıcı başvurusunun bilgi ve fikirlerini yayma hakkına müdahale oluşturmadığını, aynı zamanda Türkiye'deki kullanıcıların bilgi ve fikirlere erişim hakkını da sınırlandırdığına vurgu yapmıştır.

⁵² AYM Wikimedia Foundation Inc. ve Diğerleri Başvurusu, 2017/22355, 26/12/2019 Bkz: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/22355> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

⁵³ AYM, Wikimedia Foundation Inc. ve Diğerleri Başvurusu, 2017/22355, 26/12/2019 paragraf 20

Mahkeme, devletlerin savaşlardaki rolü başlıklı içeriklerde Türkiye'nin Suriye'deki iç çatışmaları desteklediği yönündeki ifadelerin sahipleri bildiği halde herhangi bir ceza soruşturulması yoluna başvurulmasının tercih edilmemiş olması nedeniyle aslında makale içeriklerinde sitenin tünden erişime engellenmesini haklı gösterecek vahim nitelikte bir içerik bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır. Mahkeme ayrıca sitenin süresiz olarak erişime engellenmesinin ifade özgürlüğünün orantısız bir müdahale niteliğinde olduğu değerlendirilmiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarında belirlenen kriterler doğrultusunda incelediği Twitter, Youtube ve Vikipedi kararlarında yukarıda belirtildiği üzere önemli tespitler yer almaktadır. Anayasa Mahkemesi, erişim engelinin ifade ve basın özgürlüğüne dönük sınırlayıcı bir müdahale olup olmadığına ilişkin değerlendirme yaparken hukuken öngörülebilirlik, demokratik toplumda gereklilik ve meşru amaçla orantılılık kriterleri üzerinde durmaktadır. Üç önemli kararda da ortak nokta, uygulanan erişim engeli tedbirinin ölçsüz olduğu sonucuna ulaşılmasıdır. Mahkeme'nin en önemli tespitlerinden biri de kanun koyucu tarafından 5651 sayılı kanun ile idari bir merci olarak BTK'ya sınırları belirsiz ve somutlaştırılmamış bir yetki verilmiş olduğunun tespitidir. Mahkeme, bunun bir sonucu olarak söz konusu erişim engelleme tedbirlerinin ifade ve basın özgürlüğüne müdahale edecek boyutta uygulanmasına yol açtığını belirtmiştir. Gerçekten de Twitter ve Youtube web sitelerinin erişime engellenmesi açısından TİB, Vikipedi web sitesinin erişime engellenmesi açısından ise BTK, kendisine 5651 sayılı Kanun'un 8, 8/A ve 9. maddelerinde düzenlenen yetkiyi aşacak nitelikte kararlara imza atmıştır.

5651 sayılı Kanun'un genelinden çıkarılacak sonuç erişim engelleme kararlarının kovuşturma evresinde mahkeme ve soruşturma evresinde hakimliklerce verilmesinin esas olduğudur. Öyle ki Kanun'un 8/2 maddesine göre gecikmesinde sakınca bulunan halde cumhuriyet savcısının içeriğin kaldırılması veya erişim engelleme kararı verebileceği ifade edilse de bu kararın yirmi dört saat içerisinde hâkim onayına sunulmasını zorunlu kılmıştır. 5651 sayılı Kanun'da belirtilen durumlarda dahi BTK'nın aldığı kararların Sulh Ceza Hakimliğine sunulması ve yargısal denetimden geçmesi gerekmektedir. Ancak Anayasa Mahkemesi kararlarına konu olan örneklerde görüldüğü üzere BTK'nın idare mahkemeleri tarafından verilen yürütmenin durdurulması kararlarının gereğini dahi yerine getirmekten imtina etmektedir.

Bu noktada söz konusu Anayasa Mahkemesi kararlarına rağmen, 2020

yılında 7253 sayılı Kanun ile 5651 sayılı Kanun'da değişiklik yapılmış ve kanun koyucu BTK'nın yetkilerinin daraltmak yerine genişletilmeyi tercih etmiştir. İnternet özgürlüğü açısından, geçmişteki pratikleri ortada olan bir idari makamın yetkilerinin genişletilmesi ülkemizde ifade ve basın özgürlüğü açısından yeni ihlallere zemin hazırlamaktadır.

V. Sansüre Giden Yolda Son Durak: 7253 Sayılı Değişiklik

Kamuoyunda, Yeni Sosyal Medya Yasası olarak bilinen 7253 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, ifade özgürlüğünün kısıtlanmasına dönük politikaların son ürünü olarak değerlendirilebilir. Zira kanun gerekçesinde belirtilen amaçları aşan ve orantısız yaptırımlar öngören düzenlemeler, ifade ve basın özgürlüğüne yakın zamanda ciddi bir müdahalenin habercisi niteliğindedir. 5651 Sayılı Kanun'un yürürlüğü girdiği tarihten itibaren TİB birçok siteye erişim engeli getirmiştir. 2011 yılına gelindiğinde Bilgi Teknoloji Kurumu "İnternetin Güvenli Kullanımına İlişkin Usul ve Esaslar" şeklinde ifade düzenlemeyi 2011 yılında kabul etmiştir. 15 Mayıs 2011 tarihinde Facebook ve Twitter "İnternetime Dokunma" başlığı altında bir araya gelen binlerce internet kullanıcısı başta İstanbul olmak üzere 31 ilde sokağa çıkarak söz konusu düzenlemeyi protesto etmiştir.⁵⁴ Geniş kitlelerin katılımı ile gerçekleşen eylemler "İnternetime Dokunma Eylemi" olarak kayıtlara geçmiştir.

Ülkemizde 2013 yılının mayıs ayında başlayıp ülke geneline yayılan ve toplumsal olaylara sahne olan Gezi Parkı Protestoları ile sosyal medyanın önemi yeniden gündeme gelmiştir. Özellikle Twitter üzerinden bir araya gelen protestocular, "DirenGezi" hashtagı altında kitlesel olarak internet ortamında protestolara destek vermiştir. Yine eylemlere fiilen katılamayan bireylerin büyük bir kısmı sosyal medya hesaplarından söz konusu eylemleri destekleyici içerik paylaşmıştır. Protesto gösterilerinin olduğu alanda gazeteci ve eylemcilerin sosyal medya üzerinden eylemlere ilişkin gelişmeleri yazılı ve görsel olarak anlık paylaşabilmeleri interneti eylemlerin temel haber ve bilgi kaynağını haline getirmiştir. Somemto'nun hazırladığı analize göre 31 Mayıs – 6 Haziran tarihleri arasında Gezi Parkı Protestoları ile ilgili 91.377.342 adet Türkçe tweet atılmıştır.⁵⁵

⁵⁴Bkz: <https://m.bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/130007-onbinler-haykirdi-internetime-dokunma> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

⁵⁵ Bkz: <https://sosyalmedya.co/gezi-parki-twitter-analizi-somento/> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

Yine Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın, 8 Mayıs 2018 tarihinde yaptığı konuşmada geçen “*Şayet bir gün milletimiz tamam derse ancak o zaman kenara çekiliriz*” ifadesinin ardından çok sayıda Twitter kullanıcısı protesto olarak “TAMAM” ifadesini tweet olarak paylaşmıştır. Yaklaşık 24 saat içerisinde “#TAMAM” içerikli 1,9 milyon tweet atılmış ve “#TAMAM” Türkiye ve Dünya TT listesinde birinci sırayı alarak en çok konuşulan gündem haline gelmiştir.⁵⁶

Sosyal medyanın ifade özgürlüğü açısından bu kadar önemli hale gelmesi rastlantı değildir. Zira 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin ardından ülke çapında ilan edilen Olağanüstü Hal ve söz konusu süreçte çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnameler, toplumsal alan üzerinde yıkıcı bir etki yaratmıştır. Kanun Hükmünde Kararnameler ile birçok TV, radyo, gazete ve dergi kapatılmıştır. Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın verilerine göre yaklaşık 2.500 gazeteci ve medya çalışanı bu nedenle işini kaybetmiş, öte yandan Basın, Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü 778 gazetecinin basın kartını iptal etmiştir. 120'den fazla gazeteci ve medya çalışanı tutuklanmıştır. Öyle ki, Gazetecileri Koruma Komitesi, Türkiye'yi 2016'da en fazla gazetecinin tutuklandığı ülke olarak tanımlamıştır.⁵⁷ Süreç dahilinde yaşanan gelişmeler yurttış gazetecilik kavramını ortaya çıkarmıştır. Yurttış gazetecilik, çalışmanın başından itibaren yer yer değindiğimiz internet ve sosyal medya araçları ile bireyin içerik üretici konuma gelmesinin bir sonucudur. Bu açıdan yazılı ve görsel basına dönük engelleme ve kısıtlamalara alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Zira internet alanında içerik üretebilme olanağına sahip olması sebebiyle birey, tanığı olduğu olay ve durumlar ile ilgili detayların çok kısa sürede dünyanın her yerinden ulaşılabilir hale gelmesini sağlayabilmektedir.

7253 Sayılı Kanun'un yukarıdaki gelişmeler ışığında incelenmesi gerekmektedir. Zira kanun gerekçesinde her ne kadar kullanıcıların kişilik haklarının korunmasına dönük devletin pozitif yükümlülüğünün yerine getirilmesi amacıyla bu kanunun hazırlandığı ifade edilse de söz konusu kanun ile 5651 sayılı Kanun'da yapılan değışiklikler bunun aksini göstermektedir. Söz konusu düzenleme ile günlük erişimi bir milyondan fazla olan yurtdışı merkezli sosyal ağ sağlayıcılarına Türkiye'de temsilcilik açma zorunluluğı getirmiştir. Kanun koyucu her ne kadar sosyal ağ sağlayıcı ifadesini, *sosyal etkileşim amacıyla kullanıcıların internet ortamında metin,*

⁵⁶ Bkz: <https://www.evrnsel.net/haber/351988/twitter-kullanicilari-erdogana-t-a-m-a-m-dedi> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

⁵⁷ Bkz: https://www.amnesty.org.tr/public/uploads/files/Rapor/FreeTurkeyMedia_.pdf (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

görüntü, ses, konum gibi içerikleri oluşturmalarına, görüntülemelerine veya paylaşımlarına imkân sağlayan gerçek veya tüzel kişileri olarak tanımlasa da bu tanımdan ne anlaşılacağı, hangi platformların sosyal ağ sağlayıcı olarak nitelendirilebileceği tartışmalıdır. Bu noktada kanunun lafzi yorumlanması halinde ciddi problemler ortaya çıkacaktır.

7253 Sayılı Kanun ile günlük erişimi bir milyondan fazla olan yurt dışı kaynaklı Twitter, Facebook, Instagram, Youtube, Tiktok gibi sosyal medya sitelerine Türkiye’de temsilci olarak Türk vatandaşı gerçek bir kişiyi atama yükümlülüğü getirmiştir. Buna göre bu temsilci yapılacak yazışmalarda kanuni muhatap sayılacak ve kişilik haklarının ihlali ve özel hayatın gizliliği konularında içerik çıkarılması, erişimin engellenmesi gibi birçok talebin temsilciler tarafından karşılanması beklenecektir. Söz konusu temsilciliğin hukuki statüsü de kanunun sosyal ağ sağlayıcı tanımına benzer şekilde açık ve anlaşılabilir olmaktan uzaktır. 5651 sayılı Kanun’da yapılan değişiklik ile 7253 kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren üç ay içerisinde temsilci belirleme ve bildirme yükümlülüğünün yerine getirilmesi gerekmektedir. Kanun’un Resmî Gazete’ de yayınlanmasından itibaren geçen sürede yukarıda belirtilen sosyal medya sitelerinin temsilci bildirmemesi sebebiyle her bir sosyal ağ sağlayıcısına 10 Milyon TL idari para cezası kesilmiştir.⁵⁸ Düzenlemeye göre, BTK tarafından sosyal ağ sağlayıcılarına idari para cezasının tebliğinden itibaren 30 gün içerisinde söz konusu yükümlülük yerine getirilmediği takdirde bu kez 30 Milyon TL ceza kesilecektir. Bu çalışmanın hazırlandığı süreçte Rusya merkezli sosyal ağ sağlayıcı olan VK dışında diğer sosyal ağ sağlayıcılarının bu yükümlülüğü yerine getirmemesi nedeniyle her birine BTK tarafından 30 milyon TL ceza kesilmiştir.⁵⁹ Sosyal ağ sağlayıcılarından Youtube, ikinci idari para cezasının akabinde Türkiye’de temsilci atayacağını ancak veri paylaşma yönündeki politikalarında değişiklik olmayacağını açıklamıştır.⁶⁰

BTK kanundan düzenlenen aşamalı yaptırım uygulama yetkisi ile ikinci idari para cezasının tebliğine rağmen yükümlülüğe uymayan sosyal ağ sağlayıcılarına dönük bu kez reklam yasağı uygulayacaktır. Bu yasak ile Türkiye’de yerleşik gerçek ve tüzel kişi vergi mükelleflerinin söz konusu sosyal ağ sağlayıcılarına reklam vermesi yasaklanacaktır. Reklam yasağı kararının tebliğinden itibaren temsilci bildirme yükümlülüğü üç ay içerisinde yerine getirilmezse BTK Başkanı, Sulh Ceza Hakimliğinden sosyal ağ

⁵⁸ Bkz: 37. Dipnot.

⁵⁹ Bkz: <https://www.dw.com/tr/sosyal-medya-%C5%9Firketlerine-30ar-milyon-lira-ceza/a-55901906> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

⁶⁰ Bkz: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55330104> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

sağlayıcısının internet trafiği bant genişliğinin %50 oranında daraltılmasını talep edebilecektir. Söz konusu bant genişliği daraltma kararından itibaren 30 gün içerisinde söz konusu yükümlülük halen yerine getirilmemişse Sulh Ceza Hakimliği internet trafiği bant genişliğinin %90'a varacak oranda daraltılmasına karar verebilecektir. Bu durumda Türkiye'de bulunan kullanıcıların söz konusu web sitelerine erişimi olanaksız hale gelecektir. 7253 sayılı Kanun ile sosyal ağ sağlayıcılarına getirilen bir diğer yükümlülük de kullanıcı verilerini Türkiye'de tutulması zorunluluğudur. Buna göre sosyal ağ sağlayıcıları Türkiye'den erişim sağlayan kullanıcılarının verilerini yurtdışı serverları yerine Türkiye'de kurulu serverlarda bulundurmaları zorundadır. Bu durum, özellikle son dönemde kimliği tespit edilemeyen sosyal medya kullanıcıları ile ilgili olarak yürütülen soruşturmalarda adli makamların muhatap bulamaması ve söz konusu kullanıcıların kimlik bilgilerine erişemiyor olmalarının bir sonucudur. Kullanıcı verilerinin Türkiye'de kurulu serverlarda bulunması durumunda 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 332. Maddesi gereği soruşturma makamı bu verileri talep ettiği takdirde sosyal ağ sağlayıcı temsilcisi talebe cevap vermek zorunda kalacaktır. Bu bağlamda düzenlemenin amacı suç faillerini tespit etmek olsa da ifade ve basın özgürlüğüne dönük sınırlama ve müdahaleler göz önüne alındığında suiistimal edilme ihtimali yüksek bir düzenlemedir.

Son yıllarda internet alanında yoğunlaşan toplumsal muhalefetin yansıma alanlarında biri olarak Twitter, kullanıcılarına gerçek kimliklerini gizleme imkânı tanımaktadır. Bireylerin ifade özgürlüğü kapsamında korunması gereken söylemlerinden ötürü haklarında adli makamlarca soruşturulması yürütülmesi ve yargılanmaları ülkemizde sıklıkla karşılaşılan bir durum haline gelmiştir. Toplumsal muhalefetin cezai yaptırımlarla baskılanmaya çalışılması bireyleri kimliklerini gizleyerek düşüncelerini paylaşmaya itmektedir.

Avrupa Konseyi tarafından 2003 yılında kabul edilen "İnternet İletişim Özgürlüğüne İlişkin Deklarasyon", Sözleşme'nin 10. Maddesinde düzenlenen ifade özgürlüğü temelinde ilkeleri benimsemiştir. Söz konusu deklarasyonda yer alan son ilke, üye devletlere ifade özgürlüğünün gelişimine katkı sunmak amacıyla anonim kullanıcıların kimliklerini gizli tutmaya dönük taleplerine saygılı olması gerektiğini belirtmiştir.⁶¹ Yine Birleşmiş Milletler İnternet Hakları ve İlkeleri Dinamik Koalisyonu

⁶¹Avrupa Konseyi, Declaration on freedom of communication on the Internet, Bkz: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805dfbd5 (Erişim Tarihi: 18.09.2021)

tarafından 2014 yılında hazırlanan “İnternette İnsan Hakları ve İlkeleri Şartı” insan hakları odaklı bir internet ortamının geliştirilebilmesi için saydığı ilkeler arasında özel hayatın gizliliği ve veri korunması başlığı altında bireylerin internet ortamında anonim olma hakkına da vurgu yapmıştır.⁶² İnternet ortamında anonim olma hakkı, bireylere kendilerini baskı altında hissetmeden fikirlerini özgürce ifade edebilme ve bu şekilde toplumsal tartışmalara katılabilme imkanı sunmaktadır. Bireylerin anonim olma hakkına dönük her müdahale aynı zamanda ifade özgürlüğüne dönük müdahale anlamına gelecektir. Bu doğrultuda yukarıda ifade edildiği üzere yetkili merciler gerekli gördükleri takdirde anonim kullanıcıların bilgilerini talep edebilecektir. Yeni düzenlemenin bu yönüyle internet ortamında temel bir hak olan anonim olma hakkına hanel getireceği açıktır.

Ülkemizde de faaliyet gösteren Uluslararası Af Örgütü, 5651 sayılı Kanun’da değişikliğin Türkiye büyük Millet Meclisinden kabul edilmesinin hemen öncesinde basın bildirisini ile bu düzenlemenin ifade ve basın özgürlüğüne doğrudan bir müdahale olduğuna vurgu yapmış ve düzenlemenin yasalaşması halinde sansürün artacağına işaret etmiştir.⁶³ Bu durum benzer şekilde Freedom House tarafından da tespit edilmiştir. Dünya çapında faaliyet gösteren, ülkelerin siyasi özgürlüklere ve insan haklarına yaklaşımını raporlayan bir sivil toplum kuruluşu olan Freedom House, 2020 yılı açısından Türkiye’yi internet özgürlükleri açısından özgür olmayan ülke sınıfında değerlendirmektedir.⁶⁴ Yukarıda genişçe yer verilen erişim engellemelerinden 5651 sayılı kanunda yapılan değişikliğe kadar birçok husus bu değerlendirmenin yapılmasında etkili olmuştur. 2019 yılında 100 üzerinden 37 puanla özgür olmayan ülke sınıfında yer alan Türkiye, 2020 yılında iki puan gerilemiş ve 100 üzerinden 35 puan ile bu değerlendirmede yer almıştır. Freedom House 2020 internet özgürlüğü raporuna; Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya özgür ülke sınıfında değerlendirilmiştir. Türkiye ise Bangladeş, Endonezya ve Malezya, Mısır ve Tunus gibi ülkelerin gerisinde kalmış olup Rusya, İran ve Çin gibi ülkeler ile aynı sınıfta yer almıştır.⁶⁵

Teknoloji ve internet kullanımında dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olarak Çin, bu anlamda internet özgürlüklerinin kısıtlandığı ülkelerin

⁶²İnternette İnsan Hakları ve İlkeleri Şartı (The Charter of Human Rights and Principles For the Internet), İnternet Hakları ve İlkeleri Dinamik Koalisyonu (İHİDK) Birleşmiş Milletler İnternet Yönetimi Forumu, Ağustos 2014 Bkz: <http://internetrightsandprinciples.org/site/charter/>, (Erişim Tarihi: 18.09.2021)

⁶³Bkz: <https://amnesty.org.tr/icerik/turkiye-sosyal-medya-duzenlemesi-internet-ortamindaki-ifade-ozgurlugune-yonelik-buyuk-bir-tehdit> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

⁶⁴Bkz: <https://freedomhouse.org/country/turkey/freedom-net/2020> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

⁶⁵ Bkz: <https://freedomhouse.org/countries/freedom-net/scores> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

başında gelmektedir. Özellikle 2011 yılında ortaya çıkan ve neredeyse Çin’de yaşamın bir parçası haline gelen Wechat uygulaması, sesli ve yazılı iletişimin yanı sıra alışveriş, eğitim, kültürel faaliyetler dahil olmak üzere her alanda kullanılmaktadır. Kullanıcılar ile ilgili verilerin depolandığı ve hükümet yetkililerince denetlendiği uygulama Covid-19 salgını sürecinde salgının yayılımının engellenmesinde önemli rol oynamıştır. Bu olumlu etkiye rağmen ifade edildiği üzere uygulama bir yandan da bireyin her hareketini izleyerek raporlamakta ve risk değerlendirmesi yapmaktadır. Uygulama, kullanım şartlarının ihlal edildiği gerekçesiyle bireyin uygulama hesabını askıya alabilirken, hesabın yeniden açılması için görsel ve sesli taahhüt talep etmektedir.⁶⁶ Bu anlamda toplumsal yapı üzerinde sürekli ve yoğun bir denetim uygulayan hükümet yetkilileri sakıncalı gördükleri bireyleri uygulamaya erişimin engelleyerek toplumsal alandan dışlamaktadır. Bu yönüyle ifade özgürlüğünün tamamen askıya alındığı söylenebilir.

VI. Sonuç Yerine

İnternet gün geçtikte bireysel ve toplumsal açıdan kullanım alanlarının çeşitlenmesi ile giderek vazgeçilmez bir araca dönüşmektedir. İnternet kullanımının bu denli yaygınlaşması devletleri buna ilişkin yasal düzenlemeler oluşturmaya zorlamaktadır. İnsan hakları güvenceye alınması noktasında belli standartlara ulaşan ülkelerde internet erişimi temel bir insan hakkı olarak ele alınmaktadır. Ne yazık ki ülkemizde buna dair bir gelişme söz konusu değildir. Ülkemiz açısından internete ilişkin ilk düzenleme 2007 yılında erişim engellemeleri amacıyla çıkarılan 5651 sayılı kanundur. Ancak yukarıda ifade edildiği üzere 1982 Anayasası’nda bir hak olarak yer almayan internet erişim hakkının kanun ile sınırlandırılabilmesi 5651 sayılı kanun ile sağlanmıştır. Bu açıdan 5651 sayılı Kanun’un Anayasa’ya aykırılığından söz edilebilir. Çalışmada da ifade edildiği üzere Kanun koyucu 2010 yılında Anayasa’da değişikliği yapmasına rağmen bu hakka yer vermemiştir. Hal böyle iken 7253 sayılı kanun ile getirilen değişiklikler daha çok sınırlandırma ve hakkın özünü daraltmaya dönüktür. Bu anlamda kanun koyucunun internete erişim hakkına ve diğer yandan ifade özgürlüğüne özgürlükçü bir perspektiften bakmadığı söylenebilir. Bu noktada belirtmek gerekir ki 5651 sayılı kanunda BTK’ya verilen sınırları belirsiz yetki de Anayasa Mahkemesi kararlarına konu olan erişim

⁶⁶ Bkz: <https://www.bbc.com/news/blogs-china-blog-48552907> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

engellemelerinde başrol oynamıştır. Bu açıdan kanunda BTK'ya verilen yetkilerin daraltılması ve idari işlemleri ile ilgili olarak sıkı denetiminin sağlanması hususunda düzenlemelere ihtiyaç vardır. Uluslararası Af Örgütü ve Freedom House tarafından hazırlanan raporlarda ülkemiz açısından yapılan internet özgürlüğü değerlendirmelerinde bu durumun ciddi bir etkisi söz konusudur. Yine benzer şekilde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin her yıl yayınlanan ülke bazlı hak ihlali istatistikleri incelendiğinde, son yıllarda Mahkeme'den Türkiye ile ilgili olarak adil yargılanma hakkının ihlalinden sonra en çok ihlal kararının ifade ve basın özgürlüğü alanında verildiği görülmektedir.

Bu açıdan toplumsal alanın vazgeçilmezi konumunda olan internet ve sosyal medyanın söz konusu düzenleme ile kısıtlanması ifade ve basın özgürlüğüne ağır bir darbe olacaktır. Uluslararası raporlar, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve komite kararları da dikkate alınarak kanun revize edilmeli ve sosyal medya yasası toplum nezdinde kişisel alan, ifade ve basın özgürlüğüne tehdit olmaktan çıkarılmalıdır. Aksi halde ifade ve basın özgürlüğü kadar toplumsal gelişiminin de olumsuz etkilenmesi kaçınılmaz olacaktır. Yine bir idari merci olan BTK'nın yetkileri daraltılmalı ve etkin bir hukuki denetim mekanizması oluşturulmalıdır.

Kaynakça

Kitaplar

- [1] DÜLGER, M. V. (2020). Bilişim Suçları ve İnternet İletişim Hukuku, İstanbul, Seçkin Yayınevi, 2. Baskı.
- [2] TAŞKIN, Ş. C. (2016). İnternete Erişim Yasakları, Ankara, Seçkin Yayınevi.
- [3] KAYA, M. B. (2021). İnternet Hukuku, İstanbul, On İki Levha Yayınları.
- [4] ÖZEK, Ç. (1978) Türk Basın Hukuku, İstanbul, İÜHF Yayını.

Makaleler

- [5] KARAKAYA, Y. S. (2018), “İfade Özgürlüğünün En Yeni İhlali: Wikipedia'ya Erişim Engeli”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi –İnÜHFD-* Cilt:9 Sayı:2 Yıl 2018, sf: 106
- [6] KIRIK, A. M. (2012). “Arap Baharı Bağlamı'nda Sosyal Medya-Birey Etkileşimi ve Toplumsal Dönüşüm”, *21. YY'da Eğitim ve Toplum*, Cilt:1 Sayı:3 Kış 2012

[7] AKGÜL, M.E. (2012), “İfade Özgürlüğünün Tarihsel Süreci Ve Milli Güvenlik Gerekçesiyle İfade Özgürlüğünün Kısıtlanması”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi-AUHFD*, 61 (1) 2012:1-42.

Tezler

[8] İNCE ÖZER, E. (2016), “İfade Özgürlüğü Ve Demokrasi Bağlamında Türkiye’de Sosyal Medya”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2016.

Raporlar

[9] Yaman Akdeniz ve Ozan Güven, “BUZ DAĞININ GÖRÜNMEYEN YÜZÜ Engelliweb 2019: Türkiye’den Erişime Engellenen Web Siteleri, Haber ve Sosyal Medya İçeriklerinin Analiz Raporu”, Temmuz 2020, Bkz: https://ifade.org.tr/reports/EngelliWeb_2019.pdf (Erişim Tarihi: 24.12.2020)

[10] We Are Social ve Hootsuite; “Dijital 2020 Ekim Küresel Statshot Raporu”, Bkz: <https://wearesocial.com/blog/2020/10/social-media-users-pass-the-4-billion-mark-as-global-adoption-soars> (Erişim Tarihi: 24.12.2020)

Mahkeme Kararları

[11] AİHM Handyside v. Birleşik Krallık Kararı; Başvuru No: 5493/72; 07/12/1976; Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57499> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

[12] AİHM Rothe v. Austria Kararı; Başvuru No: 6490/07, 04/12/2012, Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-115005> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

[13] AİHM Centro Europa 7 S.r.l - Di Stefano v. İtalya Kararı, 38433/09, 07/06/2012, Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111399> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

[14] AİHM Tyrer v. Birleşik Krallık Kararı; 5856/72, 25/04/1978, Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57587> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

[15] AİHM Özgür Gündem v. Türkiye Kararı, 23144/93 16/03/2000, Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58508> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

[16] AİHM Hrant Dink v. Türkiye Kararı, 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09, 14.12.2010, Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-121005> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

[17] AİHM Sunday Times v. Birleşik Krallık Kararı, 6538/74, 26/04/1979, Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57584> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

[18] AİHM Jecker v. İsviçre Kararı, 35449/14, 06/10/2020, Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-205210> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

[19] AİHM Mandli ve diğerleri v. Macaristan Kararı, 63164/16, 26/05/2020 Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-202540> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

[20] AİHM Times Newspapers Limited v. Birleşik Krallık Kararı, 3002/03, 23676/03, 10/03/2009, Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91706> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

[21] AİHM Bergens Tidende ve diğerleri v. Norveç Kararı, Başvuru No. 26132/95, 02.05.2000, Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58797> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

[22] AİHM, Silver ve diğerleri v. Birleşik Krallık, 7136/75, 24/10/1983, Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57576> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

[23] AİHM Carl Jóhann v. İzlanda Kararı, 29297/18, 12/05/2020, Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-203199> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

[24] AİHM Vejdeland ve diğerleri v. İsveç Kararı, 1813/07, 09.05.2012, Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109046> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

[25] AİHM Leroy v. Fransa Kararı, 36109/03, 06/04/2009, Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-88715> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

[26] AİHM Selahattin Demirtaş v. Türkiye Kararı, 8732/11, 09.07.2019, Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-195137> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

[27] AİHM Zana v. Türkiye Kararı, 996/688/880, 25.11.1997, Bkz: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58115> (Erişim Tarihi: 30.12.2020)

[28] AYM Youtube Llc Corporation Service Company ve Diğerleri Başvurusu, 2014/4705, 29/5/2014, Bkz: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/4705> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

[29] AYM Yaman Akdeniz ve Diğerleri Başvurusu, 2014/3986, 2/4/2014, Bkz: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/3986> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

[30] AYM Wikimedia Foundation Inc. ve Diğerleri Başvurusu, 2017/22355, 26/12/2019 Bkz: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/22355> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

Mevzuat

[31] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 10. Md. Sf: 11, Bkz: https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf (Erişim Tarihi 30.12.2020)

[32] Kişisel ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi 04/06/2003 tarihinde 4868 Sayılı Kanun ile TBMM tarafından uygun bulunmuş, beyanlar ve çekince konulan maddeler ile birlikte 21/07/2003 tarih ve 25175 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır. Bkz: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/07/20030721.htm> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

[33] 7253 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Resmî Gazete, 30.07.2020, sayı: 31202 bkz: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/07/20200731-1.htm> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

Diğer Kaynaklar

[34] <https://www.ntv.com.tr/turkiye/gezi-parki-icin-24-saatte-2-milyon-tweet,EgVS7DclOUWNF0NZks6zUA> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

[35] <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51614548> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

[36] <https://www.ntv.com.tr/dunya/moldovada-teknolojik-devrim,hjYfn-9CFU2C3IQ0m-0AYg> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

[3 7] <https://www.tarimorman.gov.tr/sayfalar/detay.aspx?ogeid=11&liste=slogan> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

[38] <https://www.evrensel.net/haber/416560/vanda-ohal-yasaklari-4uncu-yilinda-hak-ihlalleri-artiyor> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

[39] <https://tr.euronews.com/2016/07/05/bm-interneti-temel-insan-hakki-olarak-kabul-etti> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

[40] <https://twitter.com/ofatihseyan/status/1323912827917225984> (Erişim Tarihi 30.12.2020)

- [41]<https://m.bianet.org/biamag/ifade-ozgurlugu/131976-internet-filtresi-zorunlu-degil-ama-zorunlu> (Erişim Tarihi 30.12.2020)
- [42]<https://m.bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/130007-onbinler-haykirdi-internetime-dokunma> (Erişim Tarihi 30.12.2020)
- [43]<https://sosyalmedya.co/gezi-parki-twitter-analizi-somento/> (Erişim Tarihi 30.12.2020)
- [44]<https://www.evrensel.net/haber/351988/twitter-kullanici-lari-erdogana-t-a-m-a-m-dedi> (Erişim Tarihi 30.12.2020)
- [45]https://www.amnesty.org.tr/public/uploads/files/Rapor/FreeTurkeyMedia_.pdf (Erişim Tarihi 30.12.2020)
- [46]<https://www.dw.com/tr/sosyal-medya-%C5%9Firketlerine-30ar-milyon-lira-ceza/a-55901906> (Erişim Tarihi 30.12.2020)
- [47]<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55330104> (Erişim Tarihi 30.12.2020)
- [48]<https://amnesty.org.tr/icerik/turkiye-sosyal-medya-duzenlemesi-internet-ortamindaki-ifade-ozgurlugune-yonelik-buyuk-bir-tehdit> (Erişim Tarihi 30.12.2020)
- [49]<https://freedomhouse.org/country/turkey/freedom-net/2020> (Erişim Tarihi 30.12.2020)
- [50]<https://freedomhouse.org/explore-the-map?type=fofn&year=2020> (Erişim Tarihi 30.12.2020)
- [51]<https://www.bbc.com/news/blogs-china-blog-48552907> (Erişim Tarihi 30.12.2020)
- [52] <http://internetrightsandprinciples.org/site/charter/>, (Erişim Tarihi: 18.09.2021)
- [53] https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805dfbd5 (Erişim Tarihi: 18.09.2021)